

© (l'autor/a)

Reservats tots els drets. Està prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, compresos la impressió, la reprografia, el microfilm, el tractament informàtic o qualsevol altre sistema, així com la distribució d'exemplars mitjançant lloguer i préstec, sense l'autorització escrita de l'autor.

LA BOGERIA I LES CONSTRUCCIONS IMAGINÀRIES A L'ANTIGUITAT CLÀSSICA: ELS filòsofs i els mites

YOLANDA PEREA BUSTOS

CONSULTOR: J. ANTONI IGLESIAS FONSECA

FEBRER 07

ÍNDEX

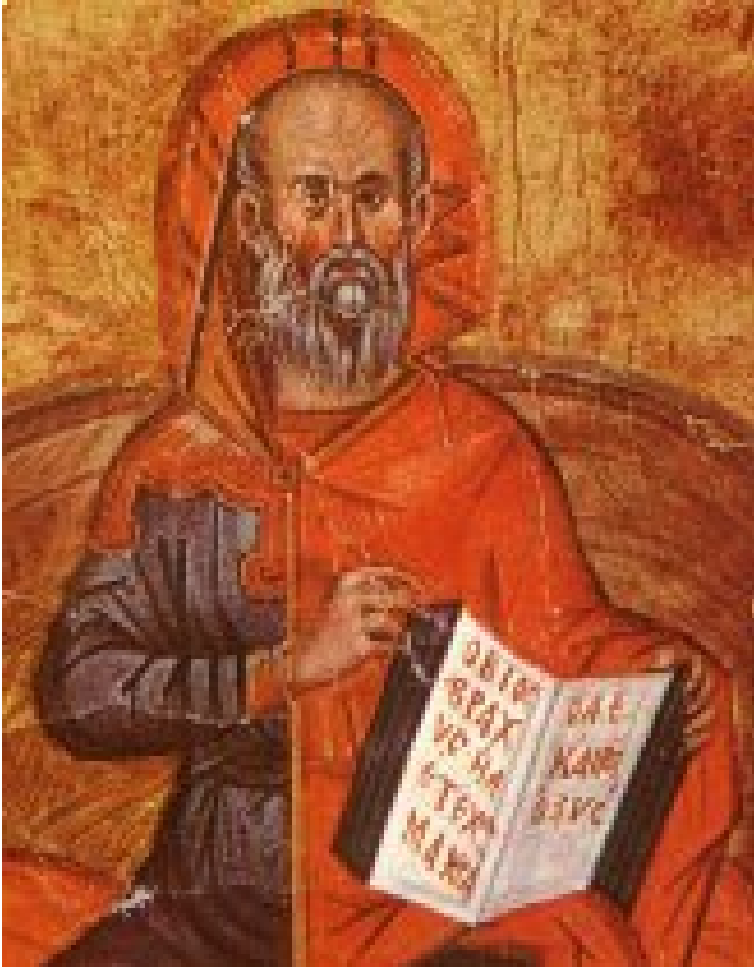
1.	DISSENY DEL PROJECTE	
	• Títol, Objectius, Interès, Destinataris, Pregunta analítica, Motivacions, Problemes Hipòtesis, Metodologia.	PÀG 5
2.	INTRODUCCIÓ	PÀG 12
3.	EL MARC CONCEPTUAL: LES CONSTRUCCIONS IMAGINÀRIES	PÀG 15
	3.1.- <u>Els mites.</u>	PÀG 15
	3.1.1.- Funció dels mites.	PÀG 17
	3.2.- <u>Els déus grecs.</u>	PÀG 18
	3.3.- <u>Els dimonis: la concepció de la por.</u>	PÀG 21
	3.4.- <u>La mort i el mite.</u>	PÀG 22
4.	ELS PENSADORS GRECS:	PÀG 23
	4.1.- <u>Filòsofs i Metges. Els primers metges de Grècia:</u>	PÀG 24
	4.1.1.-La construcció de la malaltia.	PÀG 29
	4.1.1.1.-La malaltia sagrada.	PÀG 30

4.2.- <u>L'ànima dels Grecs.</u>	PÀG 31
5. DIFERENTS TRACTAMENTS GRECS PER LA BOGERIA.	PÀG 33
5.1.- <u>Tractaments generals.</u>	PÀG 33
5.2.- <u>El teatre.</u>	PÀG 34
5.3.- <u>La incubació.</u>	PÀG 34
5.4.- <u>Les medecines.</u>	PÀG 35
6. LES DONES I LA BOGERIA.	PÀG 35
7. EL VI.	PÀG 36
8. CONCLUSIONS FINALS.	PÀG 37
8.1.- <u>Els principals resultats obtinguts.</u>	PÀG 37
8.2.- <u>La comprovació de la hipòtesi de partida.</u>	PÀG 41
8.3.- <u>Les limitades transformacions en les estructures mentals de la població respecte la bogeria.</u>	PÀG 42
9. BIBLIOGRAFIA.	PÀG 44

Hipòcrates

Medicina Grega.

460-375 a.n.e. Aprox.

Sobre la malaltia Sagrada:

“Amb l’anomenada malaltia sagrada succeeix el següent: al meu parer, aquesta malaltia té tanta relació divina com les altres malalties no sagrades... (...), el cervell és el culpable d’aquesta malaltia. (...) Quan l’humor (sobrant) (del cervell) fluix en (determinades) artèries perd el malalt la seva veu i li surt escuma de la boca, les mans juntes i engarrotades, els ulls desencaixats... els afectats no entenen gens, en alguns

casos fins i tot es produeixen defecacions. (...) El pacient dona cops amb els peus al seu voltant. (...) Tot això ha de suportar el pacient quan l’humor fred flueix dins la sang calenta”¹

¹ Hipòcrates. Iconografia i text, traduït per mi mateixa del castellà al català, extret de la pàgina web del museu de l’epilepsia d’Alemanya en Kork. En línia a: <http://www.epilepsiemuseum.de/espanol/>

1.- METODOLOGIA

DISSENY DEL PROJECTE

El títol d'aquest projecte: **LA BOGERIA I LES CONSTRUCCIONS IMAGINÀRIES A L'ANTIGUITAT CLÀSSICA: Els mites i els filòsofs**, em va fer pensar que podria indagar sobre aquestes concepcions antigues per saber quina podria ser la connexió d'algunes concepcions actuals de la malaltia mental amb aquelles èpoques. Què és allò que ha perdurat al llarg dels temps.

El tema d'aquest treball se centra en la bogeria i la diferent visió dels filòsofs grecs i les concepcions mítiques referents a ella.

Podríem dir que l'àrea principal d'aquest treball és la filosofia, però no només, doncs el fet d'anar tant lluny dins el temps, ens permet la utilització d'altres temes interdisciplinaris com són: **la història**, degut que hem de tenir present el període històric en el qual es produeixen aquestes concepcions; **la psicologia** o en termes més generals **les ciències de la Salut**, perquè hem de tenir en compte que parlem d'un tema dins l'actual marc de la malaltia mental, per tant, hem de conèixer el que significa aquest concepte per l'actual psicologia, la medicina psiquiàtrica i la infermera i com pensen actualment alguns autors; **la sociologia** i **l'antropologia**, doncs els moviments culturals i les diferents concepcions socials d'un fet determinat, vindrà definida per cada cas de forma ben diferent; **la història de l'art**, doncs ens agradaria poder ampliar el treball amb algun tipus d'iconografia.

A més hem d'interpretar i conèixer la **cultura clàssica** així com la **història de l'antiguitat**. Conèixer i interpretar el **pensament filosòfic, polític i social** d'aquella època, així com la seva pròpia **literatura o iconografia**, ja sigui dels mites, de les concepcions filosòfiques del món i el seu art en general. S'ha de relacionar els conceptes entre això i l'actualitat, que és la nostra referència cultural. A més hem de ser capaços de tenir una expressió escrita i finalment oral adequada, per la lectura i explicació d'aquest treball.

Per tant, fent un resum de la transversalitat, utilitzarem les següents **àrees de coneixement**:

- **Filosofia antiga. Filosofia de la medicina:** autors com Descartes, Tales de Milet, Aristòtil, Hipòcrates o escoles de Grècia dedicades a la medicina com Crotona, Cirene, Rodas, Cnido i Cos.
- **Història antiga**, concretament la **Història de Grècia**.
- **Ciències de la Salut:** Psicologia, psiquiatria, medicina i infermeria; la bogeria, diferents interpretacions i diferents concepcions i perspectives d'autors.
- **Metodologia de les ciències humanes i socials** (estudi qualitatiu i tècniques metodològiques d'estudi i de recerca).
- **Literatura i Civilització Grega** i en concret els mites, els déus de la medicina (com Apol.lo, o el seu fill Esculapi, el principal sanador de la mitologia grega. Mites, interpretació, filòsofs, concepcions arcaiques...
- **Història de l'art:** iconografia dels mites o de la Bogeria
- **Sociologia i Antropologia:** l'evolució de la bogeria dins les societats.
- **Literatura:** estudi i interpretació dels textos grecs.

OBJECTIUS

Grècia és l'origen de la nostra cultura i molts dels seus pensadors han estat al llarg dels segles la base dels nostres fets culturals actuals. El mite, la filosofia, la política, l'art... configura un marc arquetípic important en la societat actual. Estudiarem l'època clàssica fins als hel.lènics. Conèixer la tradició mítica clàssica i analitzar la seva funció envers la bogeria. Estudiar la relació entre mite-bogeria en la poesia i en la tragèdia clàssica. Revisar quins mites estan presents actualment respecte la bogeria. Més detalladament els objectius d'aquest projecte seran:

Objectius generals:

- Coneixement i reflexió sobre la bogeria en l'època antiga clàssica a través dels mites i dels seus filòsofs.
- Estudi de la vigència de la mitologia clàssica en relació a la bogeria a l'època actual.

Objectius específics

- Extreure informació de les fonts clàssiques pertanyents als diferents gèneres literaris per tal de comentar-ne el contingut i extreure'n conclusions.
- Fer un recorregut històric senzill i resumit de la malaltia mental al llarg dels segles.
- Conèixer la concepció de la medicina de l'època clàssica.
- Revisar alguns filòsofs clàssics sobre com pensen la bogeria
- Explicar la noció de mite.

INTERÈS

Pensant les raons de l'interès d'aquest treball, en un primer moment és per a mi mateixa i per la nostra professió com a infermeres pel simple fet d'augmentar l'amplitud de mires i coneixements. Per altra banda, també pot ser útil pels antropòlegs i sociòlegs en el sentit d'un major coneixement de la nostra pròpia cultura i el legat que ens han deixat els antics i que encara ara sobreviuen, segons la nostra hipòtesi.

Per la medicina, per intentar conèixer què deien els antics filòsofs. Cal recordar que, encara ara, és fa el jurament hipocràtic que en certa forma i part del seu contingut, és datat de llavors, per posar-ne un exemple de la interrelació amb la societat grega.

Pels propis pacients, perquè puguin entendre una mica més la seva pròpia bogeria. I per a tots en general, per poder reflexionar sobre una societat i una cultura, que molt té a veure amb la de llavors.

Per altra banda l'interès en l'ésser humà i comprendre millor el funcionament de les societats humanes és també la fita última d'aquest treball, una curiositat que per altra banda, m'aportarà coneixements nous en aquest bagatge professional i socialment útil. M'agradaria aportar alguna dada nova, inèdita, però sóc conscient que això formarà part, potser, d'un altre estudi.

DESTINATARIS

Infermers, humanistes, antropòlegs, psiquiatres i psicòlegs, sociòlegs i filòsofs.

PREGUNTA ANALÍTICA

Arribats a aquest punt ens formulem la pregunta clau del nostre treball per indagar sobre la causa que ens ha dut a cercar dins aquest àmbit:

Perquè hi ha estigma social al voltant de la malaltia mental? Té relació amb la concepció mítica de l'inici de la nostra cultura?. Quins són els mites i les concepcions originàries de la bogeria?

MOTIVACIONS

A l'inici d'aquest treball i cercant dins la bibliografia algun llibre que em serveixi de manual diguem, monogràfic, i de pauta per intentar centrar-me en el tema de la bogeria, trobar algunes hipòtesis del tema, vaig tenir a les meves mans el llibre de Foucault "***Historia de la locura en la época clásica***" i llegint el segon capítol "***El gran Encierro***" on Descartes ens parla de la bogeria com la "***bilis negra***" em vaig començar a interessar per aquesta època, quina visió tenien de la bogeria, què feien amb els pacients mentals i quins mites hi havia que potser encara persisteixen d'alguna forma, tot i que siguin ara, uns mites alterats o diferents. Quina connexió hi ha actualment amb aquells mites de l'antiguitat clàssica i com era la seva particular visió d'aquestes qüestions de l'anomenada "Salut Mental". Aquest llibre m'ajuda a començar a estructurar el meu treball. Un altre llibre, recomanat pel Ramon Alcoberro a petició meua i que també tinc la sort de tenir-lo a les meves mans actualment és el de Roy Porter "***Breve historia de la locura***" que també ha motivat poder pensar-la d'una altra manera i no només biològica. M'obre camí a un pensament més obert sobre la bogeria que fins ara desconeixia. Hi havia moments que em semblava que ja ho sabia quasi tot sobre la malaltia mental pel meu treball diari, sense que això impliqui pedanteria, però la meua sorpresa ha estat que tinc una ignorància respecte d'ella que intentaré conèixer en alguna mesura.

M'agradaria poder afegir algun material iconogràfic, a part d'explicitar alguns mites i potser fer a través d'ells alguna explicació que pugui ser paral·lela a les nostres societats actuals.

Les meves motivacions són des d'un punt de vista personal, com a infermera de Salut Mental, preocupada per les diferents concepcions de la bogeria i què cada vegada més, sorprenen el meu pensament quan ens trobem amb persones que provenen de diverses cultures. Aquesta preocupació cultural i d'entendre els seus mites, les diferents concepcions a les nostres i a voltes, cansada de tant estigma social envers els malalts mentals, ha fet endinsar-me dins de l'estudi de la filosofia clàssica per esbrinar què és allò que pensaven i si té alguna relació amb el pensament actual, encara que sigui algun fil de connexió.

En segon lloc, pel simbolisme que s'atorga a la malaltia mental i que construeixen també la nostra cultura. No podem justificar, des del meu punt de vista, la mirada a la ment interpretada només per unes condicions biològiques. No podem negar que molts dels pacients i les seves famílies dins d'àmbits culturals i socials diferenciats als nostres, tenen diferent concepció de la malaltia mental.

Aquestes motivacions m'ha fet preguntar-me diverses qüestions en l'entorn de la història de la malaltia mental i com es construeix un significat d'aquesta índole en l'època de l'antiguitat clàssica, diferents a les classificacions Kraepelianes del DSMIV² on aquestes tenen a veure també (tot i que no exclusivament) pel moment històric i això, ho hem de tenir present actualment, doncs cada vegada més hi haurà classificacions i etiquetes de malalts mentals en una societat que ara s'esdevé supersònica.

PROBLEMES

El primer problema ha estat pensar el tema general en el que volia endinsar-me. Tenia al cap diversos projectes (al qual més difícil) i no sabia per on començar.

Una vegada pensat en què basaré el treball, el segon problema ha estat acotar el tema, tot i amb això, a mesura que vagi avançant, tinc la sensació que per problemes de temps hauré d'acotar molt més l'estudi. Per altra banda, tot i reduint el tema, s'obre un camí que veig infinit de possibilitats.

Trobar l'origen de la bogeria en pensaments antics (dels Grecs) o en troballes antropològiques, significa alhora creure o acceptar les diferents aportacions dels antropòlegs sobre aquestes qüestions, doncs els documents antics, en si mateixos, són imprecisos, a voltes anacrònics.

Afegim, a més, que la lectura de la bibliogràfica serà àrdua perquè a més de llegir cal interpretar, fer un exercici mental d'imaginació i fer un salt llunyà de la nostra societat que per altra banda, desconec en gran mesura.

Cercar iconografies sobre la bogeria tampoc serà una tasca fàcil, doncs en un primer moment, encara ara, no he trobat gaire cosa sobre aquest tema concret. Haurem de seguir fent recerca.

HIPÒTESIS

La concepció de la bogeria en la cultura antiga clàssica és diferent a la concepció actual, però és mantenen encara certs mites que s'arrosseguen des de l'antiguitat.

La concepció del Malalt Mental, té un arrelament a voltes ancestral i forma part de cultures antiquíssimes sobre l'ésser humà que, encara ara, no s'han acabat de perdre en certs contextos actuals.

Em plantejo que hi ha encara sobre els mites arcaics de la part més fosca de la ment que no ha deixat mai de ser un misteri.

Hi ha certes civilitzacions on tot és simbòlic. La vida forma part d'un ritual ancestral que podem observar a la vida quotidiana. Les accions i els pensaments tenen molt a veure amb allò que és màgic i que succeeixen dins altres nivells fora de la realitat que nosaltres coneixem, es produeixen en esferes que són fosques, obscures o invisibles. L'art conté símbols que provenen d'avantpassats i d'acord amb alguna divinitat. Aquesta visió és totalment oposada a les nostres concepcions contemporànies o post-modernes en les quals ens trobem immersos. Són exemples de justificació de les diferències de concebre el món.

Les diferents societats han anat marcant les seves pròpies ideologies de les malalties mentals i la bogeria del segle XXI res té a veure amb la bogeria de les societats arcaiques, però sembla que una línia comuna els uneix i no acaba de

---

² Manual de diagnòstics psiquiàtrics Americà.

trencar-se: **els mites**. Pensar en la concepció de la bogeria en clau d'història i de la filosofia en l'època clàssica, ens permetrà poder recopilar aquelles concepcions a voltes desconegudes per les nostres societats massa biomedicalitzades.

No podem oblidar-nos que des de sempre els filòsofs han parlat de la ment i la bogeria, reflexionant sobre la relació existent entre la natura, els déus, el que és intern o el que pertany a fora de nosaltres. I no només els filòsofs sinó sociòlegs, antropòlegs, psicòlegs i psiquiatres que estudien i reflexionen sobre la nostra protagonista: la ment.

Penso que tota cultura històrica és mítica en els seus orígens, és a dir, atemporal. El que hem fet en tot cas, és adaptar-ho a la nostra societat actual. Per estudiar aquests mites de la nostra cultura, tractarem de traduir alguns dels clàssics i interpretar-los a un llenguatge actual que es pugui adaptar a la nostra societat multicultural per entendre les diferents vivències sobre la bogeria.

METODOLOGIA

Mètodes:

- **Lectura** de la bibliografia de les diferents històries mítiques. **Recerca** d'iconografia que ens parli de la bogeria o faci referència a ella.
- **Anàlisi** de les formes culturals: **Interpretació teòrica** de la cultural material, en aquest cas texts literaris i iconografia.
- **El text com a document**, en aquest cas fer una microhistòria per aïllar el pensament sobre bogeria, intentant reconstruir el significat dintre dels contextos originals.
- **La interpretació del text literari antic**, sobretot del contingut significatiu.
- **La recerca teòrica dins la literatura** com a espai de reflexió sobre la bogeria.
- **Àmbit empíric**: es tracta d'un estudi sobre la nostra història i filosofia passada i l'empirisme, entès com l'estudi de casos reals, no es donarà a terme, encara que farem referències l'actual cultura i concepció d'un tema concret. De totes formes m'atansaré al Museu d'art de Catalunya, al Museu Arqueològic, al Museu d'Història de la medicina, tot i que quasi totes les

peces, és de la nostra cultura catalana, al Museu d'art de Girona i el Museu Barbier-Mueller de Barcelona, obert fa poc dies on es mostra l'art primitiu comparant-lo amb el Dalí que es va inspirar en la cultura de la mediterrània.

- ***Tècniques de recollides dades:***

Buidatge de llibres i documents de l'antiguitat clàssica.

Recollir les dades del pensament d'alguns filòsofs més destacats en la concepció de la bogeria o en la seva construcció mítica, per aprofundir en el coneixement dels processos culturals. Explicació d'algunes obres d'art, tipus dibuixos o iconografies.

Al final del treball de recerca es farà un redactat explicitant les conclusions de la troballa sobre la bogeria.

- ***Període històric o temporal:*** època clàssica antiga fins a l'hel·lenisme

2.- INTRODUCCIÓ

Definirem el mite com “la relació amb un ritual, com el llenguatge d’una civilització que s’inscriu en els marcs fonamentals del temps i l’espai”³

Les creences, els mites, el que s’esdevé màgic o ritual, involucra la memòria històrica. Aquest imaginari és present quan la raó no pot donar sortida a les respostes dels interrogants de la bogeria. Fer un abordatge sobre els mites i la concepció de la salut mental i en concret de la bogeria requereix inevitablement, introduir-nos en els conceptes de les creences populars, alimentats per la seva imaginació.

Segons *Claude Lévi-Strauss*, el valor que té el llenguatge com a vehicle de transmissió cultural és producte de la cultura i tant és així, que els ritus que actualment practiquen les persones en relació a la bogeria per aconseguir un equilibri espiritual, pot entrar en conflicte amb les parts més biològiques de la psiquiatria actual.

En l’actualitat hi ha diverses cultures on les pràctiques de sanar o guarir, les malalties de l’ànima es transmeten de generació en generació. Malgrat això en la nostra cultura la salut mental està definida com ***“l’aptitud per afrontar i adaptar-se a les repetides situacions estressants de la vida d’un mode acceptable”⁴***. Per tant, les persones que presenten alteració en aquesta capacitat d’adaptació, que no reaccionen d’una forma eficaç, que suposa un comportament mal adaptat són considerades malalts mentals. Però també hem de fer la pregunta si sempre això ha estat així o si en totes les societats, èpoques i cultures tenen la tendència occidental d’etiquetar amb tanta facilitat la malaltia mental o si forma part d’un context cultural i, en aquest cas, també tecnòcrata.

La cultura on es desenvolupen les creences, reflecteix alhora aspectes del seu propi funcionament i en la nostra, té molt a veure amb els postulats de les ciències positivistes tot i que cal remarcar que darrera d’aquestes teories s’amaguen també creences mitològiques i màgiques, conviccions religioses i prejudicis polítics que esbrinarem si tenen relació amb l’antiguitat clàssica.

---

³ Philippe Walter (2004); ***Mitología cristiana***. Fiestas, ritos y mitos de la Edad Media. Buenos Aires, Paidós, pp. 15

⁴ Anderson, 1994. ***Fundamentos de enfermería en salud mental***. Pàg 4

Per altra banda, hi ha cultures que encara divideixen les malalties mentals en “malalties de Déu” i “malalties del mal”, com feien en èpoques arcaiques. Les primeres, es produeixen per la influència de les forces sobrenaturals, mentre que les segones tenen origen natural. Aquest “mal” és considerat una forma màgica d'acció sobre la salut per tant, el seu tractament també serà màgic.

Des de la medicina grega fins a Kraepelin hi ha hagut nombroses classificacions, però llegint als grecs hem trobat que es plantejaven dos tipus de melangia. Una natural deguda a l'excés de bilis negra i una altra, la que no era natural, que era deguda a l'escalfament de la mateixa.

A Roma, Galè en el seus escrits “*De las partes afectadas*” va dedicar un capítol a la melangia on explica les tres diferències, afegint a les dues anteriors un excés de bilis negra en la sang que donaria el color negre o fosc a la pell.

Dins la medicina àrab, Avicena, en el seu “*Cànon de medicina*” ens assenyalava els símptomes de la melangia: la por sense una causa concreta, la tristor, l'angoixa, la irritabilitat, la preferència per voler estar en solitud, la pèrdua de la gana, dir coses absurdes i una altra sèrie de símptomes. Per tant, ja trobem escrits d'aquella època sobre la concepció d'alguns termes psiquiàtrics.

Dins les medicines tradicionals màgiques, la preocupació s'ha centrat en la recerca de la causa o les causes dels trastorns. L'enveja, la gelosia, les rivalitats..., donen lloc a recórrer a la màgia ja que la persona afectada creu que el seu mal prové d'algú (sigui actual o avantpassat) i molts dels pacients mentals actualment, recorren a la màgia com a solució dels seus mals.

La psiquiatria més folklòrica que es refereix a les patologies mentals i als seus tractaments, es manté dintre d'una tradició popular i es desenvolupa en un medi cultural oposat a elles. El seu fonament es basa en cultures aborígens suprimides per la conquesta, però que inevitablement, ens han deixat petjada. Aquestes aparents contradiccions de pensaments, mites i ritus em fan plantejar els orígens de la nostra cultura sobre la bogeria per intentar esbrinar si existeix algun fil conductor fins als nostres dies.

Sembla obvi que el fruit del nostre passat conforma la situació actual de la malaltia mental i ha estat sempre vista com un pou fosc i misteriós i que alhora, l'home ha sentit una atracció per abocar-s'hi. En totes les èpoques des que coneixem l'escriptura, apareix la bogeria com a un misteri. Un misteri que des

dels inicis de la humanitat l'home ha invocat als déus i que fan que actualment, existeixi la creença d'estar sotmès a dimonis.

Aquests bojos han fet possible, per altra banda, que les nostres societats avancin d'alguna manera.

3.- EL MARC CONCEPTUAL: LES CONSTRUCCIONS IMAGINÀRIES.

A l'antiguitat els arquetipus són els principis que regeixen la psique, alhora són metàfores que van apareixent dins els mites en els relats, el teatre o en la concepció de les divinitats. També en la religió es veuen arquetipus dins els rituals i dins els costums dels pobles. Accedir a la imaginació i les fantasies es converteix en el nostre instrument per entendre la història i també la trajectòria de la salut mental i per a dotar-la d'altres significacions.

3.1.-Els mites

Els grecs ens varen mostrar el camí cap a la bogeria d'una forma més o menys poètica. Els mites són formes de coneixement on la Grècia reflexionava al voltant de les seves dificultats o problemes i la forma més adequada per a la seva solució. Una definició literal de mite i també molt simple seria la **de “rondalla, ficció al·legòrica sobretot en matèria religiosa”**. Aquesta està traduïda literalment del grec que no ens diu quines són les altres definicions en d'altres àmbits, com podria ser el cultural, històric, literari, filosòfic...

La seva finalitat, en la que molts autors coincideixen, és la de tractar de donar una explicació a l'origen de la vida i d'altres preguntes filosòfiques, com qui som, d'on venim, on anem...

En quant al tipus de mites, podríem dir que existeixen **els cosmogònics**, on s'explica la creació del món, **els teogònics** referits a l'origen dels déus, **els antropogènics** relatius a l'aparició de l'ésser humà, **els etiològics** quan s'explica el “perquè” d'institucions polítiques, socials o religioses, **els escatològics** que es refereixen a imaginar la vida després de la mort o la fi del món, i per últim, **els morals**, que es refereixen a la lluita entre principis morals oposats.

La cultura grega representa, doncs, el naixement del pensament i les ciències occidentals. El pensament caracteritzat per una cosmogonia d'origen sobrenatural que donarà pas posteriorment al lògos, la paraula o la raó. Mentre això no succeeix, a l'antiga Grècia existeix la concepció bàsica de la visió màgica o religiosa representada pel pensament mític que interpreta les malalties com a productes d'acció divina o sobrenaturals, generant una medicina caracteritzada com a una praxi purament empírica sostinguda per l'acció dels "remeiers" mitjançant pràctiques rudimentàries sobre símptomes com els vòmits, la febre, la tos o el dolor. No existeix un concepte de malaltia que diferenciï les patologies entre si, sinó que, és més aviat un concepte unitari. **"Les alteracions del cos o de la conducta sorgeixen com a conseqüència de forces sobrenaturals, producte dels déus o d'encisadors"**⁵.

Els seguidors d'Esculapi practicaven rituals per alliberar els mals, donaven tributs als déus i els dedicaven santuaris especialment a Apol·lo. Els malalts anaven a aquests llocs on trobaven alleugeriment mitjançant conjurs, càntics, gimnàstica i cures miraculoses. Els sacerdots ho van continuar practicant fins a l'època d'Hipòcrates i que varen coexistir amb la medicina tradicional provinent de l'escola Hipocràtica.

El déu de la medicina s'explica en el mite d'Esculapi, que va ser fill del déu Apol·lo i de la princesa Coronis (una mortal que va ser infidel a Apol·lo). Esculapi va ser assassinat per la germana d'Apol·lo, Artemisia, no tolerava que fos fill d'una mortal infidel a un déu. Apol·lo va rescatar el cos encara amb vida d'Esculapi que era nou nat. El centaure Quirón es va fer càrrec de la seva educació i li va ensenyar les arts de la medicina, la cirurgia i l'ús de les herbes medicinals. Va poder ressuscitar als morts i aquest fet, va provocar la ira d'Hades. Aquest déu de les profunditats, es va queixar a Zéus i aquest el va fulminar amb un llamp que, finalment, el va matar. En aquest passatge es veu com els déus també estan sotmesos a les passions humanes.

El pensament mític el trobem a Homer on podem veure els principis i les idees que caracteritzen les primeres concepcions del que avui anomenem ment o psique. La visió de l'home en els ulls d'Homer es pot trobar dins la *Iliada* o l'*Odissea*. El cos de l'home anomenat **soma** té una naturalesa física que se

---

⁵ Ackerknecht EH. *Breve Historia de la Psiquiatría*. Buenos Aires: Universitaria, 1962

considera la suma de les parts engranades entre sí, més que una unitat. Homer en el cas de la ment o l'intel·lecte el caracteritza igual que a l'ànima. Aquesta és una força que ens manté vius. La psique ens abandona quan morim i després deambula per l'Hades. Es posa en risc durant les batalles quan l'home lluita i, quan morim, surt per la boca o a través de les ferides i posteriorment vola fins al regne de l'Hades amb una estructura material.

Altres autors van estudiar la realitat des d'una altra perspectiva, no recorrent a explicacions sobrenaturals com feia Homer o Hesíode. El pensament d'altres filòsofs configurarà una nova cosmovisió que impulsarà el desenvolupament de la medicina grega.

3.1.1.- Funció dels mites

Cal dir que durant la història de la humanitat els mites han estat molt importants. C. Dumecil deia que "***El país que no tenga leyendas, dice el poeta, está condenado a morir de frío. Es muy posible. Pero el pueblo que no tenga mitos está ya muerto***".

Podríem dir que els mites, a més, tenen la funció d'aglutinar un poble, fan més homogenis els rituals o la conducta i els hi donen identitat.

L'home sempre ha estat curiós, amb ànsia de coneixements i té la necessitat de donar respostes a "les preguntes per l'home". Els mites, com a respostes a aquelles preguntes, varen ser els primers en aparèixer i els pobles trobaven les seves respostes en ells. Transmeten ideologies de forma contundent i els varen emprar els autors com a fita de ser dogmàtics. S'explicava de la mateixa forma, el que era irracionalment inexplicable a través de les formes de les divinitats, davant la necessitat d'entendre els fenòmens ambientals o naturals de la terra.

Els mites, ens explica Plató, tenien un cert magnetisme, una contagiosa alienació de la voluntat que, a diferència de la pròpia bogeria, posa en contacte a l'alienat amb les forces ocultes i primigènies de la racionalitat. La vinculació de la poesia amb la bogeria divina prové d'una antiga i estesa tradició que va aparèixer documentada per primera vegada a Homer. Tenim, per exemple a dins l'Odissea VIII 43, "***un dios le concedió entre todos el canto para alegrar***". Demòcrit també fa una vinculació entre els poetes que expliquen mites amb la intervenció

dels déus. Per altra banda, Ciceró va dir que **“no es pot ser un gran poeta sense inflamació de l'ànim i sense una espècie d'hàlit de bogeria”**⁶. Aquesta “possessió divina” que Plató ens refereix en nombrosos diàlegs, no era exclusiva de la poesia. De forma semblant, explicaven els fenòmens de la malaltia de l'epilèpsia, certes formes de bogeria, els períodes de trànsit d'algunes danses, o els deliris dionisiacs que produïa el vi.⁷

El que sembla clar és que la primera funció del mite és la d'organitzar a l'individu i la seva cultura davant del que és desconegut. Durant els segles, aquests mites s'han fet presents dins les societats a través de la narració d'aquells fets i de certs rituals que mantenen vius els mites. Una certa consciència històrica i social que encara ara, es manté arreu del món tot i que es fa difícil la concreció d'aquests mites grecs dins el seu simbolisme, degut a la gran llunyania temporal. El lògos enjudicia la veritat dels mites i posteriorment es representen mitjançant les tragèdies gregues i que poc a poc van perdent el seu propi guió i molts es transformen en contes i obres de teatre amb un argument distorsionat del mite primitiu, que ens ha arribat de forma parcial.

3.2.-Els déus grecs

Sembla que els éssers humans estem condemnats a repetir les inèrcies, els arquetipus i els mites històrics. La civilització grega es pot considerar com un dels fonaments de la nostra cultura. Actualment, no existeix cap activitat humana que no tingui els seus mites i ens podem trobar els seus orígens als déus i als herois de la mitologia grega⁸.

Els mites han estat considerats com a narracions divines que varen ser relatades pels déus als homes. Els poetes Grecs reconeixen l'origen diví de la narració, que ha estat donada a través del do de la inspiració.

Segons ens relata Hesíode, a l'inici del món només existia el Caos, el desordre. Les successives generacions dels déus representen en pas del caos al cosmos. Aquesta paraula, actualment significa en la seva accepció, com a cosmètica o

⁶ Kirk i Raven, 1980. **Los filósofos Presocráticos**. Ed Gredos. Pàg 358.

⁷ Luis Gil. **Los antiguos y la inspiración poética**. Ed, Guadarrama. Pàg 48

⁸ **Déus Herois i mites**. En línia a: <http://www.mac.es/barcelona/Deus,%20herois%20expo%20mito.pdf>

generador de bellesa⁹. De la nit, sorgiran algunes de les personificacions que encara ara, tenen connotacions negatives: la Fatalitat, referent a la part del destí que li correspon a cada mortal, les Ceres, referent als moments de la vida de l'home com son el naixement, la vida i la mort, que més tard s'identificarà amb les Mories. L'Engany i la Infàmia provocadora de discòrdies, la Venjança Divina, que castiga els actes criminals, la Vellesa....

Moltes d'aquestes i d'altres Generacions de déus i les seves personificacions mitològiques, fan referència a forces incontrolables que finalment seran dominades per Zeus que és l'ordre i la justícia.

A Grècia, la religió és l'explicació a tots els fets i darrera d'aquests hi ha la intervenció d'un déu associat també a les forces de la natura la qual, els homes, havien de disposar mitjançant actes de culte que actualment tenen la seva pervivència.

Hades “l’Invisible”:

Era un indret on tots els morts (bons o dolents) viatjaven guiats pel déu missatger Hermes. Els que havien ofès als déus patien, però els que havien estat bons, prudents i amables podien gaudir d'una altra vida de felicitat. Hi havia homes que, no podent al·legar res especial, quan eren jutjats, passaven l'eternitat vagant desemparats.

El nom d'Hades no es podia pronunciar i aquest indret era invisible. Els grecs empraven epítets com “*el ric*”, per referir-se a l'Hades, doncs l'amo de les profunditats tenia metalls i d'altres possessions.

Hades, poques vegades surt del regne dels morts i els mites que es refereixen a ell se situen dins els seus dominis.

Hècate

Era una divinitat menor a l'Hades. Havia estat deessa de la Lluna i era filla de Zeus. Era la deessa del triple rostre, relacionat amb les tres etapes de la vida de la lluna. Era una encisera i podia enviar esperits malignes a la terra per assetjar

⁹ Cultura clàssica. *L'univers Mític*. En línia a : <http://www.culturaclassica.com/>

als homes que haguessin comès maleses. Medea va ser la seva principal deixeble. En l'obra de Shakespeare, les bruixes la invoquen durant l'aquelarre¹⁰.

Hera

És la regna dels déus de l'Olimpus, esposa i germana de Zeus. Deessa del matrimoni i del naixement.

Zeus l'enganyava amb altres deesses i fins i tot amb mortals. Hera es va tornar gelosa i venjativa.

Un dels mites que parlen d'embogir és el d'Hèracles. Un heroi fill de Zeus i d'una mortal, Alcmene. Un bon dia Hera, irritada per aquest fill que no era seu, va fer embogir a Hèracles i aquest es va imaginar que la seva dona,

Mègara i els seus fills eren els seus enemics i en un atac de ràbia, els matà a tots. Penedit, va anar a l'Oracle Delfos i aquest li va encomanar dotze treballs per aconseguir la pau de la seva ànima.

Dionís:

El déu del vi. Va ser fill de Zeus i Sèmele, una mortal. Neix finalment sense una mare, perquè aquesta va morir quan Dionís era un fetus de 6 mesos degut a Hera i les seves manipulacions i gelosia de no acceptar les infidelitats del seu marit.

A més, hem de tenir en compte que el part pels grecs, era com una guerra i les dones que morien mentre parien, anaven a l'Hades, igual que els guerrers, un lloc considerat de privilegi. És allà on va anar Sèmele.

Per ordre de Hera, els Titans es varen apoderar de Dionís que el van esquarterar, però la seva àvia Rea el va tornar a la vida. Zeus va confiar a Persèfone la cura del nen i aquesta, el va portar al rei Atamant i a Ino, la seva esposa. El van disfressar de nena i el varen criar les dones. Hera, que es va adonar de tot, va castigar al matrimoni amb la bogeria. Zeus va tornar a donar l'ordre de transformar a Dionís en una espècie de xai i el va regalar a les nimfes, que el varen cuidar en el Mont Nisa. Aquest va ser el lloc on va inventar el vi. El varen alimentar amb mel. Quan Hera va saber que aquell animal era Dionís el va embogir de tal forma que ens recorda actualment al trastorn mental Bipolar, en la fase maníaca o exaltada.

¹⁰ *Mito arte y pensamiento*. En línia a: <http://www.temakel.com/>

Podem dir que el món de Dionís és un món pràcticament de dones, femení i aquestes seran les primeres en caure en la seva bogeria. Va recórrer el món, portant el vi, lluitant en contra dels titans, reis... obtenint victòries i organitzant grans bacanals amb perversió i sense límits. Les pràctiques i rituals dionisiacs estaven destinats a provocar estats de tràngol (és a dir, l'anomenada mania del trastorn Bipolar). Els que tenien aquestes experiències les vivien com un estat de possessió del déu i de comunicació amb ell. Un fenomen que a més es contagiava a tot el grup. Es feien altres rituals com l'homofàgia que expressa un estat salvatge de l'home.

3.3.-Els dimonis: la concepció de la por

Fins al segle VI a.n.e., les antigues cultures del món occidental relacionaven les malalties mentals amb les divinitats, que podien causar la bogeria o curar-la. Els dimonis, que eren els causants de les al·lucinacions, podien ser eliminats per les divinitats protectores. Homer ens deia dins la Iliada:

*“Quan un home gosa, contrariant al daimon,
a lluitar en contra de l'heroi,
que gaudeix de l'estimació d'algun deu,
aviat li sobrevindrà una desgràcia.
Per això, cap dels dánaos s'irriti amb mi
quan em vegi dir a les forces d'Hèctor,
ja que combat emparat pels déus”.*¹¹

Hesíode i la seva doctrina de les edats ens deia de després de la mort, es convertien en daimons i guardians dels mortals i va associar la teoria de les ànimes amb la demonologia.

Tales de Milet, considerava al dimoni com a un ésser superior que se situava entre deu i l'ànima humana.

Els pitagòrics van donar un pas més i van fer una triple partició, els **autèntics dimonis** que eren immortals, **els herois** que després de la mort tenien una ànima

---

¹¹ Cristoph Daxelmüller. 1993. *El nacimiento del mago a: "Història social de la màgia"*. Pàg 47. Ed. Herder, fent referència a la Iliada. pàg 54

eterna i els **dimonis mortals**, que eren aquells homes que havien tingut una vida de vicis i es veien condemnats a tornar, per la seva purificació, a un altre cos. Empèdocles va fer també una distinció entre els dimonis bons i els dolents i Demòcrit va desenvolupar una doctrina sobre la funció mediatra dels dimonis i ens deia que dels àtoms suspesos dins l'espai, formaven cossos semblants als humans, emetien veus i sons i d'aquesta forma podien ser observats pels homes. També, per altra banda, expliquen alguns textos grecs en referència a les mutacions sofertes per Tiresies i d'altres, que darrera d'algunes experiències viscudes i degut als déus, es varen convertir en éssers especials, endevins, homes dotats de poders: purificadors, amb capacitats cognitives després de la mort.... a través d'alguns animals, com les serps, per exemple, que els transmutaven. Per altra banda, cal dir que existeixen exemples de com alguns fenòmens actuals de la natura, animals o arbres, provenen de la Grècia antiga. Els Xiprers negres, s'associaven amb la mort i la pau i els podem trobar encara ara, als cementiris de les terres mediterrànies i que antigament eren consagrats a la deessa de la mort.

3.4.-La mort i el mite.

La figura de Caront, per tots coneguts dins l'època d'Homer, significa el pas de la vida a

la mort. Se centra en el trànsit del guerrer en l'esplendor de la bella mort. Odisseu dins el món Homèric, conversa amb els morts.

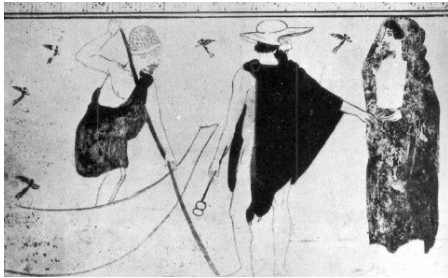
Nova York, Metropolitan Museum of Art 1972.11.10 cràtera f.r. pintada per Eufonio i modelada per Euxiteo, cap al 515 a.e. (Add2 396; BADN 187; Albinus, The House of Hades..., 2000)

El que marcava la diferència entre els herois i els vividors era l'itinerari del viatge cap a l'Hades que seguien els diferents personatges, tot i que sobretot trobem en els escrits de l'Odissea i la Iliada la mort dels Herois i res ens diuen dels morts comuns.

Mes tard de l'època arcaica el canvi o la mutació en la forma de morir, van necessitar d'un intermediari que pogués pal·liar l'angoixa que produeix la mort i el dol d'un ésser estimat que ja no hi és i que ens recorda als vius el destí de la nostra mortalitat.

Molts dels atuells que ens han arribat d'aquella època i que es troben en un estat defectuós, materialitzen tot l'estat imaginari grec de la mort i la seva

quotidianitat. Hermes, el senyor dels límits, actua com a primer acompanyant. Es figuraven els camins de la mort plens d'aigües i la funció del barquer la podem observar en aquestes restes. Hermes recull al mort i l'acompanya fins a

l'embarcador i els lliura a Caront.

Altres iconografies, relatades dins la Iliada, transporten al mort fins a la tomba des del lloc on es va produir la mort.

Els antics grecs van fer herois a personatges que eren déus o semidéus i posteriorment, amb algun succés de la mort o de la seva conducta personifiquen la idea de divinitat.

Molts dels mites ens deixen la idea que l'home és un ésser limitat i que la mort no es pot interrompre, així com la idea que molts dels rituals volen traspasar el cos per cercar l'ànima robada i tenir experiències dels viatges al regne dels morts en moments de trànsit. L'orfisme, va afirmar que l'ànima de l'home era immortal i un mateix s'havia de mantenir en un estat de puresa per a poder tenir la unió amb la divinitat. El cos era un càstig i per això els òrfics portaven una vida ascètica que varen seguir posteriorment els pitagòrics.

El mite de Dionís reflecteix aquestes creences màgiques de la vida eterna. L'home posseeix, segons aquest mite, un jo ocult d'origen diví que causa el desequilibri entre el cos i l'ànima.

4.- ELS PENSADORS GRECS.

Va ser amb els pensadors grecs que la bogeria va passar de ser divina o sobrenatural i per tant de pertànyer als déus, a esdevenir més humana. La

bogeria, doncs, es veia com quelcom que treia la virtut a la conducta natural de l'ésser humà. Alterava les seves capacitats.

Varen ser, els primers en l'estudi de les malalties mentals des d'un punt de vista científic començant a separar l'estudi de la ment de les altres disciplines com la religió i les divinitats, per tant, a partir d'aquell moment, tenien un origen natural. Aquesta concepció va durar molts segles i no hi haurà canvis importants fins al XVIII.

Els Grecs varen cercar lleis universals per a construir la base d'una ciència real de la malaltia. Investigaven les lleis i cercaven les connexions de les parts dins el Tot, causa i efecte.

Pels estoics la bogeria era una malaltia de l'ànima que tenia com a característica **la primacia de les passions sobre la raó**. Qualsevol tipus de bogeria consistia en l'enfortiment i intensificació de les passions. La concepció estoica de la bogeria com a malaltia de l'ànima té en comú amb la concepció de la bogeria com a malaltia fisiològica la pèrdua de la raó deguda a la preeminència de les passions en el comportament de l'ésser humà que no se sotmet a les normes socials establertes per la raó.

Més tard, s'anava produint un canvi de les causes de la malaltia. Ja no la consideraven com a càstig diví, però la pròpia malaltia constituïa un càstig, perquè els pacients que no sabien tractar, els abandonaven. Dins l'etapa dels presocràtics ja varen elaborar el concepte de physis i varen permetre avançar en tècniques.

4.1.-Filòsofs i Metges.

Els primers metges a Grècia.

El símbol d'Esculapi:

el bàcul:

L'original es troba al museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona. És fill d'un déu i un humà. Va ser trobat en tres fragments separats, el bust, el cos i el bastó o bàcul amb la serp enroscada que empraven els marxants o errants. Tenia poders

curatius i es va construir a Empúries, un temple en el seu honor, l'Asklepèion. Es va trobar al 1909 durant unes excavacions i estava fracturat en dos peces. És de marbre blanc pentèlic.

Fill d'Apol·lo i de Coronis i pare d'Hígia. És un home madur i porta a la mà el bàcul. Està datat de finals del segle V a.n.e. o quelcom més tardà, cap l'època Helenística.

El bàcul d'Esculapi té la seva importància, perquè actualment s'ha conservat el seu significat mític o, si més no, alguna part. Representa els metges i la relació que de forma desinteressada, els defineix amb els seus pacients. Aquest bàcul també està format per una vara fina, amb un nus a l'extrem superior que conté

una espècie de pseudomirall format per un raïm. La serp està enroscada al bàcul i el seu cap està a l'alçada d'aquest mirall reflectint-se en ell. També està adornat amb una branca de llorer a l'esquerra i una altra de roure a la dreta¹². El nus significa les diverses dificultats de la ciència i el raïm significa el vi que produeix un estat d'embriaguesa, emprat per endevinar i

com a narcòtic. El mirall era màgic i a través d'ell es veien els trets dels éssers sobrenaturals. Aquest bàcul va aparèixer 8.000 anys a.n.e., en temps d'Homer i va rebre tot tipus de projeccions, segons la història, els costums i les creences de l'home. Dins la pròpia mitologia d'Ovidi, a l'època Grega, es narra que Hermes va trobar en la Muntanya de Ciceró a dues serps que es barallaven i va llençar el seu bàcul per separar-les. Llavors va veure com s'enroscaren, entrellaçant-se al voltant del bàcul restant els seus caps cara a cara sense enemistats. Hermes va fer servir aquest bàcul per adormir i despertar als mortals, atreure les ànimes dels morts, subjectar els vents o dispersar als núvols. Era un bàcul de poder, sent per l'home una font de seguretat, pau i fortuna.

Esculapi, segons explica la llegenda, estava a casa de Glauc i el va trobar mortalment ferit. Va aparèixer una serp en aquell instant i Esculapi la va matar

amb el seu bastó. Una altra serp va entrar a l'habitació portant a la seva boca unes herbes amb les que va reviure a la serp que estava morta. Va ser així com Esculapi va salvar al seu pacient de la mort. S'interpreta com la mort vençuda per Esculapi. Aquest metge va viure a Tesàlia i va ser un personatge de gran respecte i fama. A la seva mort, va ser immortalitzat i la seva llegenda perdura amb els segles. El símbol del bàcul va ser emprat al 1868 per l'exercit Anglès i els metges de l'armada Belga ho va introduir als seus uniformes un any després. Al 1902 va ser acceptat oficialment pel cos de metges dels EUA i actualment és el símbol de la medicina a nombrosos països i de l'OMS.

En d'altres iconografies dels temples d'Esculapi, podem trobar a metges donant massatges a un pacient, com podem veure a la nostra esquerra. Aquesta, concretament, es va trobar a Epidaure.

L'escola de Milets

L'escola mèdica de Milets va ser una de les primeres que van aparèixer. La informació que s'havia transmès fins a aquell moment era pràcticament oral i de generació en generació. No tenim constància dels escrits de Tales de Milet, però si sabem alguna cosa del que varen escriure sobre ell. **L'aigua** era l'element principal i d'aquest element deriven **la terra i l'aire**. Però Tales no fa una explicació sobrenatural sinó que empra els conceptes d'oposició de les forces dels elements on **l'aire**, és principal i essencial per la vida.

Alcmeón de Crotona

Un deixeble de Pitàgores, va ser un dels primers filòsofs Grecs del segle VI a.n.e. que va relacionar allò que s'esdevé mental amb el cervell revelat per dissecció i que certes vies de les nostres sensacions tenen el seu fi a l'encèfal. Va elaborar una teoria de la "disharmonia" com a causa de la malaltia.

¹² Imatge en línia a: <http://scielo.sld.cu/img/revistas/ems/v18n2/f0209204.jpg>

Hipòcrates

Aquest autor, per contra, ens deia que el que s'anomena ara malaltia mental, era degut al **desequilibri dels humors**: la bilis negra (melania chole, que d'aquesta paraula deriva el que es coneix com a melangia). Aquest autor ens va dir:

“los hombres deberían saber que sólo del cerebro provienen las alegrías, los gozos, la risa y los juegos; y las penas, los dolores, el desaliento y las lamentaciones ... con el mismo órgano nos volvemos locos y deliramos, y nos asaltan temores y terrores, algunos de día, otros de noche ... todas estas cosas sufrimos por causa del cerebro cuando no está sano”.¹³

A més també va fer-nos l'explicació que els desequilibris dels humors produïen malalties. Aquests humors eren quatre: **flegma, bilis groga, bilis negra i la sang**. La demència està causada per l'excés de bilis, si hi havia un augment de bilis groga, presentaven la ira maníaca. Les persones amb ira, flegmàtiques o sanguínies, eren a causa de l'excés d'aquestes.

Aquest autor també afirmava que dins el cervell es troba la nostra capacitat de pensar o somniar i sentir. Va descriure d'una forma racional les malalties de l'epilèpsia, la mania, la paranoia, el deliri tòxic la psicosi puerperal, les fòbies i l'anomenada antigament histèria.

De la teoria dels quatre elements que formen el cosmos (aigua, foc, terra i aire) sorgeix la teoria dels quatre humors. Hipòcrates, als seus escrits “**Sobre les malalties**” IV en diu sobre el dolor que:

“Quan dos dolors es produeixen alhora, però a diferents llocs, el més violent enfosqueix a l'altre”¹⁴

Sobre el dolor, aquest autor en va ensenyar que la seva localització, la seva intensitat o la irradiació del mateix ens pot ajudar a elaborar un diagnòstic i també un pronòstic.

Sembla que Hipòcrates s'ha alliberat de la religió o la filosofia trencant amb l'antiguitat i les seves concepcions divines per a passar a un coneixement més científic on la raó i l'observació donen lloc a la medicina racional.

¹³ Hugo Marietan. **Historia de la Psiquiatria**. En línia a: www.marietan.es

¹⁴ Hipòcrates. **Sobre les malalties IV**. (25,26).

Per a Hipòcrates, els deliris, l'epilèpsia, el pànic, la por, l'insomni o el somnàmbul són una mateixa cosa de la physis alterada i que afecten a l'home, segons el predomini del seu humor. Aquest autor dóna un salt qualitatiu important de la malaltia mental com un fet provinent de causes corporals i naturals. Va diagnosticar l'apoplexia, la mania o exaltació, la melangia, la histèria i la preocupació o hipocondria. Fa una descripció de la bogeria postpart anomenada actualment psicosi postpart, de les fòbies, els deliris que es presenten en algunes infeccions, fa menció de la paranoia, que podria ser provocada per estats emocionals intensos. Parla que les condicions climàtiques influeixen en la mania, en la melangia i en la malaltia sagrada (epilèpsia) considerades malalties de la primavera per l'autor. Molts d'aquests conceptes actualment són creences populars.

Aristòtil

En l'època d'aquest autor es creia que existien dues tipologies d'entendre el món diferenciades. Per una banda, **el món de les idees** que Plató ens va parlar de forma extensiva, un món on les coses esdevenen perfectes, però que a la vegada, conforma part d'una irrealitat, i per l'altra, **el món de la matèria**, que és real i per tant imperfecte. Aristòtil en contra d'aquestes dues creences, va pensar un argument trencador per la seva època, ell ens va dir que només existia el món real. La natura era, per a ell, sagrada. Aquesta natura podríem dir que tenia per aquest autor una presentació en dos supòsits diferenciats: **l'acte**, és a dir quan es donen unes certes propietats al moment, i **les potencials**, que com indica la paraula, encara no les té desenvolupades, però que en un futur es desenvoluparan. Dit això, segons Aristòtil la ment o la psique és l'acte primer de totes les coses. La divideix o defineix en tres formes, aquestes són la **psique vegetativa**, referida al món vegetal o plantes, **la sensitiva**, és a dir, la que pertany als animals i **la racional**, que aquesta seria la que ens pertoca a nosaltres. Podríem dir que Aristòtil va ser un dels primers filòsofs grecs en parlar de la ment. Ens deia que nosaltres coneixem les coses a través dels nostres sentits que perceben què passa. Quan naixem, no en tenim de coneixements ni d'idees preconcebudes ni innates. Tot depèn del nostre aprenentatge, que depèn alhora de la nostra capacitat memorística. La motivació juga un paper fonamental

de guia del nostre aprenentatge a través del que ens agrada i el que no. L'home, com la majoria dels pensadors grecs, cerca la felicitat i aquesta, per a Aristòtil, simplificant molt la seva idea, doncs el tema n'és un altre, s'aconsegueix sent per perfectes i complerts.

Aristòtil veu de forma positiva el dolor que senten les persones, però també ens diu que si és molt intens té efectes destructius i que aquest afecta tant al cos com al nostre esperit. Pot arribar a realitzar, la persona que pateix, actes irracionals fruits de la desesperació.¹⁵ Ja deia Aristòtil que el dolor, a més d'afectar al nostre cos, també ho feia al nostre esperit. El seu concepte del dolor com a una "**passió de l'anima**" s'ha mantingut fins els nostres dies,¹⁶ com a purificador.

Plató

Va considerar els trastorns mentals amb una certa part orgànica, una altra part ètica i una tercera relacionada amb la divinitat. Va classificar la bogeria en quatre tipus diferents: **profètica, ritual, poètica i eròtica**. Va dividir l'anima en dues parts ben diferenciades; la **racional** que era immortal i divina que se situava al cervell i la part **irracional** que era mortal i una font de plaer i dolor situada a la resta del cos.

Quan l'anima irracional s'escapava de la influència de l'anima racional es produïa la bogeria o també quan una alteració divina de l'anima produïa conductes inspirades o divines. En aquest sentit va introduir el concepte de "Bogeria Divina" que Hipòcrates va rebutjar.

Epicur de Samos:

Segons aquest autor, la filosofia té una funció pràctica i és la d'ajudar a viure més feliç. Ens diu: "**Vana és la paraula del filòsof que no guareix els patiments de l'home**". El tetrafarmakkon o els quatre remeis és la fórmula per alliberar-se de les supersticions i creences infundades que pertorben o angoixen. Proposa una recerca dels plaers, una recerca intel·ligent que passa per

---

¹⁵ Muriel C. **El concepto del dolor en la ciencia y cultura griegas**. Rev Esp Anestesiol. Reanim. 1991; 38: 3 2 7 - 3 3 3. La traducció del castellà al català és meua.

¹⁶ Campillo D. Paleopatología. **Los primeros vestigios de la enfermedad**. Barcelona: Fundación Uriach; 1993-1994; Tomo I: 57-164 y Tomo II: 7-77.

l'autarquia o autosuficiència i per l'ataràxia, un estat d'absència de pertorbacions en la ment i de dolor en el cos.

4.1.1.-La construcció de la malaltia

Existeix com hem vist una medicina antiga, podríem dir pre-tècnica, que s'ha anat desenvolupant des de l'època d'Homer, fins al final de l'Imperi Romà. Aquesta, va quedar en un segon terme a mesura que la medicina més científica anava avançant. El que sembla quedar clar és que, la concepció de medicina popular, prové segurament d'aquesta època més mítica en les capes socials més populars o menys cultes d'occident. Molts dels aspectes del món antic, encara perduren en forma de creences o mites; un concepte màgic religiós que, en el cas de la bogeria o de la malaltia mental amb més raó, per la seva pròpia característica especial de ser malalties que no se saben amb certesa d'on provenen i quines són les seves causes i que donen peu a tot tipus d'interpretació.

Rescatem d'aquella època la idea actual que la malaltia mental prové d'un mal fet, o de possessió endimoniada o per un càstig diví. Per tal motiu és del tot coneguda la tendència de moltes persones a cercar la seva cura en personatges que poden donar algun tipus d'explicació misteriosa, no empírica, com les bruixes, sanadores, la utilització de la màgia o la banda religiosa per intentar pal·liar el dolor, els símptomes o cercar algun tipus d'explicació no mèdica. A l'època s'optava per fer una pregària dirigida als sanadors divins del panteó: Apol·lo, Esculapi, Higea, Atenea... o bé aplicant al cos, certs elements com l'aigua o el foc per extreure les malalties a través de ritus, o la utilització de la música el ball o la dansa per expulsar els agents que causaven la malaltia. També s'emprava la imposició de les mans, els encanteris a través de les paraules o bé l'astrologia i el poder dels astres en el cos humà.

Totes aquestes pràctiques, i també d'altres, s'han transformat relativament poc.

4.1.1.1-La malaltia sagrada

El mal d'Hèracles (Morbus Herculeus).

Aquesta denominació la devem al semidéu grec Hèracles, fill de Júpiter i Alcmena. Entre els enemics d'aquest es trobava Hera. Aquesta, va enviar dues serps quan Hèracles i el seu germà es trobaven al bressol per estrangular-los. No ho va aconseguir, però el va fer caure dins un atac de bogeria, durant el qual va matar amb fletxes i a cops de maça als fills que havia tingut amb Megara i a aquesta. Hèracles es va espantar del que havia fet quan va recobrar la raó i ell mateix es va condemnar al bandejament anant a veure a Tespi, purificant-lo.

L'epilèpsia havia estat un mite com a malaltia sagrada i era mostra del privilegi dels déus. Només aquests podien privar dels seus sentits als humans, fer-los caure a terra, produir convulsions i portar-les de nou a la vida¹⁷.

4.2.-L'ànima dels grecs

Hem de considerar que en aquella època no existien concepcions precises teòriques per definir el que és relatiu a l'home i la seva pròpia realitat.

Les primeres manifestacions de les societats humanes les podem considerar animistes. Els poders misteriosos omnipresents amb capacitat per transformar el curs de les coses han estat l'atribució que l'home ha fet i, per aquest motiu, hom volia no tenir conflictes amb aquestes forces sobrenaturals, mitjançant màgies i ritus que apareixen en els orígens de la vida mental de l'ésser humà.

Encara ara es pot fer una connexió directa entre el que es consideraria treure o projectar a l'exterior les nostres pors i conferir un cert poder ocult a forces, éssers de l'ambient, la natura... creure en els contes de fades d'éssers estranys i no humans del tot.

---

¹⁷ Asociación Andaluza de Epilepsia. *Breve historia de la epilepsia*. Edad antigua. En línia a: <http://www.apicepilepsia.org/Sociedad.htm>

Aquesta concepció grega de l'ànima la podem objectivar en pobles africans on algunes parts del cos tenen atribucions pròpies, amb una ànima pròpia, de la mateixa forma que Homer i el seu món personalitzava algunes parts del cos com si tingués vida pròpia: *“el meu estimat cor”*.

Podríem adjuntar en aquest moment les diverses classificacions que feien els primitius per denominar i definir d'alguna forma a l'ànima i treure cadascun de nosaltres les nostres pròpies conclusions en relació a l'actualitat.

1.- Ànima-vida. Aquesta es refereix a l'ànima dels somnis que abandona el nostre propi cos i es troba d'altres ànimes. Després de la nostra mort, aquesta ànima trobarà un altre cos i també pot engendrar malalties que un bruixot s'encarregarà d'expulsar i mantenir-la al regne dels morts.

2.- Ànima- ombra. Aquesta, ens segueix quan estem desperts i algunes cultures de l'Àfrica, per no perdre aquesta ànima, no prenen el sol al migdia.

3.- Ànima- reflex del propi cos. Aquesta apareix dins l'aigua o en aquells objectes que enlluernen.

Per altra banda, en quant a la relació entre l'ànima i els deus, la nostra cultura Occidental té del llegat grec les nocions bàsiques o primitives del que entenem per ànima. És pot dir que l'ànima està en connexió íntima amb la vida, la consciència i el moviment autònom. Els antecessors d'Aristòtil, **“definien a l'ànima pel moviment, la sensació i la incorporeïtat”** ¹⁸. La concepció de l'ànima estava relacionada estretament entorn al desenvolupament de les idees de la naturalesa de l'ésser humà i que va ser d'interès entre els metges dels segles V a.n.e. Dins d'aquesta medicina van tenir especialment importància els aspectes de l'ànima amb la relació d'antigues creences sobre la sang com a element vital o bé les teories de la localització de l'intel·lecte humà que per a Empèdocles estava a dins la sang que circulava al voltant del cor. Per a Plató per exemple la part immortal de l'ànima està localitzada al cervell. Aquesta ànima exerceix una activitat pròpiament intel·lectual i se suposa, alhora, immortal.

La consciència era sinònim de la capacitat de reconèixer-se a si mateix com un ésser viu i era també l'origen de la capacitat intel·lectual. Aquesta, s'identifica com un poder diví en l'home i com a senyal de parentesc amb les divinitats. Això era la Psykhé (ànima) o noûs (enteniment o intel·lecte). Eurípides deia **“Per què**

*la ment (noûs) és en cada un de nosaltres un deu*¹⁹. O el propi Plató que deia que l'ésser humà era la mateixa ànima: *“Y puesto que ni el cuerpo ni el compuesto es un hombre, queda, creo, o que es nada, o si es algo, resulta que el hombre no es otra cosa que Alma”*.²⁰

Aristòtil deia que no existeix un òrgan concret per intel·ligir, tot i que Plató ens diu que està dins el cervell, però no existeix una relació causal que uneixi el nostre pensament, l'assimilació de certes funcions que van unides al pensament. Encara ara els científics estudiosos del tema com John C. Eccles ens diu que *“Los acontecimientos cerebrales permanecen dispersos, siendo esencialmente las acciones individuales de incontables neuronas que están incorporadas a circuitos complejos, participando así en los patrones espaciotemporales de actividad... Nuestra actual hipótesis considera la maquinaria neuronal como un complejo de estructuras radiantes y receptoras: la unidad experimentada no procede de una síntesis neurofisiológica, sino del propuesto carácter integrador de la mente autoconsciente. Conjeturamos que, en primer lugar, la mente autoconsciente se ha desarrollado a fin de conferir esa unidad al yo en todas sus experiencias y acciones conscientes”*²¹.

5.-DIFERENTS TRACTAMENTS GRECS PER LA BOGERIA

5.1. Tractaments generals

L'escola hipocràtica feia diferents tractaments somàtics, però els grecs van emprar principalment tres tractaments psicològics en les malalties de l'ànima o de la ment: Inducció al son, interpretació dels sons (que es feia a càrrec dels sacerdots) i el diàleg amb el pacient.

Plató va ser un dels autors que va postular la dialèctica entre el pacient i el metge, un diàleg que era destinat a la curació mitjançant el coneixement filosòfic.

¹⁸ Aristòtil. *Sobre l'ànima* 405b 11-12. 142

¹⁹ Eurípides, fragmento 1018, Nauck.

²⁰ Platón Alcibíades, Versió del grec, presentació general i notes: Oscar Velásquez, Editorial Dionysos, Santiago de Chile 1979

²¹ Eccles, John C. y Popper, Karl R., *El Yo y su Cerebro*, Barcelona 1980, p. 407. Las cursives de la cita venen en el original. Ed. 1977 Springer-Verlag, Berlin, Heildelberg, New York. 148 Oscar Velásquez Gallardo

En quant a la medicina d'abans d'Hipòcrates, estava basada en dos elements característics de la medicina arcaica: en allò que era **sobrenatural** i el que era purament **empíric**. Es rendeix culte a Apol·lo com el déu que és l'origen de l'ensenyament de l'art de curar.

Es divinitza a Esculapi i es varen dedicar santuaris per tota Grècia en honor a aquest déu. Allà portaven als pacients a oferir sacrificis per a una cura miraculosa a través de la son sagrada en el que se'ls apareixia Esculapi. En aquests temples es trobaven sacerdots anomenats Asclepiades que probablement eren també metges o es dedicaven a la medicina. La medicina religiosa i la racional cohabitaven juntes de forma paral·lela i no va sorgir l'una de l'altre.

Els oracles efectuaven consell que es basaven en pràctiques empíriques barrejades amb conceptes religiosos i místics.

Com alguns patiments mentals es relacionaven amb el menjar o l'aliment, amb una venjança d'altres homes o com a taca o impuresa moral, eren a voltes, expulsats de les polis els homes impurs i malalts.

Hem de recordar que en les primeres civilitzacions, els espartans de l'antiga Grècia, llençaven des de la muntanya Taigeto, a totes aquelles persones amb alguna discapacitat, ja que no volien que existissin persones diferents del concepte de bellesa i de civilització grega. Aquell que tenia alguna deficiència física o algun tipus de retard mental, constituïa una càrrega. A partir d'aquí el concepte que una persona amb discapacitat visqui dins una família a Grècia era un càstig o una maledicció, quelcom negatiu que havia de ser eliminat o amagat.

5.2.- El teatre

Cal dir que aquest, desenvolupava un paper fonamental en la cultura grega i en les teràpies de la bogeria, perquè es tenia la creença que purificaven a l'ésser humà. Podríem dir que tenia funció de catarsi ja que es representaven les passions humanes davant de tot el públic. Els sofistes, a més, van proposar el diàleg i la lectura com a "*medicines de l'ànima*" i van desenvolupar l'art de guarir la melancolia explicant, segons hem trobat a la bibliografia, els propis somnis a una altra persona autoritzada.

5.3.- La incubació

En aquest sentit, la incubació va ser molt popular dins l'època grega. Els malalts dormien tots junts dins el temple consagrat a Asclepi i durant els somnis, aquest, s'apareixia a cada pacient per guarir, ja sigui tocant-lo amb les mans o prescrivint alguna medicina o remei i a canvi el pacient oferia una ofrena. Podem trobar un temple d'aquestes característiques a la zona de l'antiga Empúries.

5.4.-Les medicines

Plini, encara que era romà, va creure descobrir en el rei Asiri Orus el mètode imbatible per la curació de l'alcoholisme ***“els borratxos arriben a avorrir l'alcohol si durant tres dies se'ls hi dona de menjar ous d'òliba en vi. Si es vol prevenir l'embriaguesa, es menja abans de beure, pulmó rostit d'ovella, les cendres del pic d'una oreneta untades en mira i barrejades al vi que s'ha de beure, prevenen l'embriaguesa”***.²²

Per altra banda alguns texts sumeris i acadis del segon mil·lenni a.n.e. i que només podem entendre'ls parcialment, ens donen a conèixer pràctiques com les lligadures de trompes. Havien escrits en contra dels dimonis malignes i contra causants de malalties del cap.

Hipòcrates, per altra banda, ens deia que les malalties mentals ubicades dins el cervell podien ser conseqüència de la mala alimentació i que per tant, una vida saludable i medicaments, podia ajudar a guarir-la. La psicoteràpia també era part del tractament, generant algun tipus d'esperança al pacient perquè aquest pogués confiar en ell, sent l'art de guarir. Una psicoteràpia verbal, intentant guanyar la confiança del pacient, oferint consol, millorant el seu estat d'ànims i la seva confiança.

6.-LES DONES I LA BOGERIA

Hem de dir que les dones vivien en un estat d'inferioritat, tal i com ens han deixat escrit autors com Aristòtil, encara que tenim alguns noms que ens han arribat fins als nostres dies com el de Medea d'Eurípides o la República de Plató.

En el cos hipocràtic, podem trobar referències a la dona i la bogeria on guarien aquesta malaltia mitjançant un canvi de clima o fumigacions, però s'arriba a la conclusió que la millor teràpia és casar a la dona el més aviat possible.

La dona ho té més difícil si no "serveix" per la reproducció de nous grecs.

La fumigació, per exemple, consistia en cremar un perfum per a l'ofrena olorosa de les divinitats, per tant, els tractaments i la concepció de les malalties en la dona, eren allunyats de la racionalitat i de la tècnica emprades pels barons.

Per altra banda, les Prètidetes varen ser atacades de bogeria per Hera. Varen creure que eren vaques. Varen ser purificades per una planta purgant, **l'elebor**, i mitjançant un ritual, les filles de Pretó varen quedar lliures de la bogeria. Melampo, la va administrar. Era un endeví que entenia el llenguatge dels animals.

La bogeria, a més hem vist com fins ara es considerava una malaltia divina i que aquesta planta, es va fer servir molt de segles posteriors en l'època romana.

7.- EL VI

En el cas dels grecs i de l'experiència de Dionís, al qual hem anat fent referència al llarg d'aquest treball, ens diuen que aquest déu és el déu de la vida, però també de la mort i fins i tot un déu que mor. Aquestes i altres interpretacions venen donades per la creença del vi com un no aliment degut a les experiències complexes del seu valor especial. El vi té un component cerimonial i no només és emprat dins de cerimònies o banquets sinó quelcom carregat de components simbòlics molt complexos, on Dionís els hi ofería una experiència en la qual es traspassaven nombrosos límits de la natura humana i com a mínim el plaer on es pot expressar algunes varietats del que és eròtic.

---

²² Cristoph Daxelmüller. 1993. *El nacimiento del mago* a: "Historia social de la magia" pàg 47. ed. Herder

8.- CONCLUSIONS FINALS

8.1.- Els principals resultats obtinguts

Hem vist que des de l'antiguitat, els homes han emprat diverses substàncies per sobreviure. L'ús de drogues ja siguin obtingudes de la natura o sintetitzades mitjançant pràctiques secretes, va ser una tradició freqüent amb intencions diverses com la purificació o l'ús terapèutic. Eren substàncies capaces de produir canvis en les facultats de la ment. El vi, era un vehicle per apropar l'home als déus i suportar els pitjors moments de la vida.

El mite de Dionís està lligat a la bogeria i que afecta no només a ell sinó també als qui l'envolten. En les bacanals, els adeptes entraven en un èxtasi que els produïa una força prodigiosa i terrible de les que varen ser víctimes alguns herois. Les drogues d'avui en dia, causen de la mateixa manera, una malaltia social amb efectes desastrosos, com a l'antiga Grècia.

Els grecs també peregrinaven als temples d'Esculapi a pregar per obtenir la curació, a l'igual que molts pacients mentals. També actualment creuen en la demonologia com a causa de la malaltia mental i com a possessió i que impedeix a la psiquiatria parlar de causes bioquímiques o físiques, però Hipòcrates ja ens va dir que algunes malalties mentals tenen el seu origen en el propi cos i que els deliris eren totalment infundats.

Una de les més antigues i complertes versions d'Hèracles i la mort de la seva primera dona i els dos fills la podem trobar en la tragèdia d'Eurípides, "Hèracles Boig". Hèracles embogeix per ordre d'Hera, portant a terme aquests assassinats. Finalment, conscient dels fets, intenta el suïcidi. Podríem fer un paral·lelisme amb la malaltia psicòtica actual on el pacient, una vegada conscient del que fa, opta pel suïcidi per la purificació dels seus actes, per la culpa o pels motius que siguin.

Degut a aquest mite, fa dos segles ja es va fer alguna referència a l'epilèpsia com a causa del mal d'Hèracles, però també podria correspondre d'altres tipus de malalties mentals com els deliris dels pacients afectes de psicosis.

Per altra banda, cal reconèixer que els grecs, dins la poesia, tenien la concepció que aquesta traspassava l'esfera del que és natural, i que elevava a un pla més

superior al poeta. Hesíode, com molts dels camperols d'aquella època veien a les nimfes o eren posseïts per elles. D'aquesta forma eren inspirats. Aquesta inspiració, dóna al qui la rep una capacitat interna anàloga a la inspiració divina. La discussió actual ve donada pel mite del geni i la bogeria i especialment dins el camp de l'art: Dalí, Picasso... i com ja deia Sèneca, entre d'altres autors que hem anat anomenant, no existeix una força imaginativa, sense barreja de bogeria i que recull alhora idees aristotèliques. S'ha vinculat el geni amb la bogeria, s'ha debatut, s'ha negat... però no serà que pertany, a voltes, a una mateixa cosa, la imaginació, la capacitat creativa, la inspiració, la conducta aberrant, el patiment, la malaltia o la bogeria? I això és el que actualment anomenem, popularment com a geni? És potser un mite, un llegat de l'època clàssica que hem tractat de desglossar per entendre'l.

Dins la filosofia presocràtica i en els antics rituals d'adoració a Dionís, i en Plató podem trobar l'origen de la inspiració i la possessió dels poetes, i que s'estén aquesta idea de geni i la relació amb la irracionalitat fins als nostres dies.

El daimon o geni, al que hem trobat nombroses referències té a veure amb la veu de la consciència, com per exemple a Sòcrates;

“ La raó resideix en el que m'heu escoltat dir moltes vegades i en molts llocs

i és que provoca en mi l'aparició d'una certa manifestació divina o d'un esperit diví....

***és quelcom que ja va començar a la meva infantesa,
una espècie de veu que cada cop que s'escolta
em dissuadeix de quelcom que volia fer,
però que mai m'ha impulsat a obrar”²³***

Aquest Daimon o geni és un concepte diferent a l'actual, però trobem una connexió entre l'art i la creació amb el que és irracional, aquella intervenció del Daimon al que és inexplicable dins la vida quotidiana.

Per altra banda, és comú en les cultures antigues l'existència de rituals on l'esperit diví s'introdueix dins un cos. Tenim exemples a l'època de la Grècia arcaica en els rituals a Dionís. Les Bacants acudien, fora de les ciutats, a un lloc amb arbres o a dalt de les muntanyes on repetien rituals mitjançant el sacrifici

d'un animal, la mort de Dionís. Les danses i tot el ritual, portaven a l'èxtasi i el déu s'introduïa dins els cossos.

Els poetes, a l'època d'Homer tenien una altra forma de contactar amb els deus, mitjançant el rapte de la inspiració provocada per les muses. Aquesta inspiració no era una altra cosa que el do dels déus, un regal per assolir un coneixement que d'una altra forma quedaria molt lluny de les capacitats humanes, tot i que en referència a Dionís, patien aquesta possessió de forma involuntària, mentre que els poetes no tenien anul·lada la seva voluntat. Per plató els poetes eren éssers humans acaronats i consentits pels déus, però alhora uns éssers ignorants i irresponsables. L'entusiasme en Plató no es basa en la imatge de la malaltia mental, sinó en els antics rituals d'adoració en els que intervenien els estats d'èxtasi. Sòcrates en el Fedre diu que “ **Si el furor fuera simplemente un mal, Lisias tendría razón, pero de hecho recibimos del furor los mayores beneficios, esto es, en tanto en cuanto es enviado como un don divino**”²⁴ Si actualment hi ha una ambivalència del furor en la seva manifestació de major grau, aquesta és la melancolia. És un concepte complicat, ampli i que constitueix una idea important i fonamental en la construcció de la idea moderna de geni. El temperament melangiós en Aristòtil es relaciona directament amb un talent fora del que és comú per les arts la filosofia, la política o la poesia. Es pregunta Aristòtil perquè els que han tingut un estat melangiós o un excés de bilis negra, tal i com hem comentat en el treball, sobresurten en les arts, les ciències, la filosofia o la política.

Però actualment, si algun concepte genera controvèrsia és el de geni i la connexió amb la bogeria. I alguns autors han comentat que tots els poetes estan bojos.²⁵

Però l'origen sobrenatural de l'entusiasme, que correspon a l'antiguitat, es trasllada a la natura i a la part constitutiva de l'ésser humà degut a la filosofia natural. El protagonisme serà de les passions, del sentiment i l'espontaneïtat fins trobar el costat salvatge de l'ésser humà. El geni, es convertirà mica a mica en una desmesura, anormal i patològica i llavors en aquest moment, comença el concepte del mite del geni.

---

²³ Plató. **Apologia de Sòcrates**. 31 c-d. La traducció és meua.

²⁴ Plató: **Fedre**, 244 A

²⁵ Burtn R, 1961. **Anatomia de la melancolia**. Madrid Espasa Calpe.

La psiquiatria actual ens diu que l'alteració llegendària de l'artista, té una base orgànica i es comença a estudiar des del punt de vista orgànic i psicopatològic. El furor de l'artista, la inspiració es converteix en una alteració psicopatològica denominada mania o bogeria, neurosi o malaltia mental. El poeta, la il·luminació artística és una bogeria en el sentit patològic de la paraula. El geni començarà a ser aquella persona amb una malformació o modificació del cervell que donaria un augment de la sensibilitat del sistema nerviós que presentaria com a símptomes una inspiració genial i la bogeria. Molts autors varen intentar demostrar que una gran part dels genis i cal dir també, filòsofs com Petrarca, Molière Schopenhauer, Rousseau... haurien patit epilèpsia o atacs de bogeria, produint una imatge de la genialitat molt lligada amb la patologia. La inspiració divina es converteix en patologia i en malaltia mental.

Però, per altra banda, no podem negar que les experiències humanes del dolor, la malaltia o/i la bogeria, ens proporcionen materials per a la creació, per a l'actuació del pensament i de la capacitat imaginativa.

Per altra banda, existeixen altres autors que provoquen debats sobre el concepte de malaltia mental i del propi mite de la malaltia mental, basant-se en què la ment, no és un òrgan anatòmic i que per tant, no pot existir la malaltia mental i que quan parlem de la **“malaltia mental”** sempre estem parlant en un sentit figurat, ja que, els diagnòstics psiquiàtrics són etiquetes estigmatitzadores i que són aplicades a aquelles persones en què la seva conducta ens molesta socialment i quan es curen, vol dir que la seva conducta torna a ser acceptada per la societat. La bogeria, doncs, és quelcom fabricat.

El mite del pacient mental perillós prové del primer quart del segle XX on la publicació del llibre **“El criminal, el juez y el público”** (1929) de F. Alexander i H. Staub ens diu que existeixen dos classes de criminals: el normal i l'anormal i per aquest últim recomanaven la implantació de tractaments psiquiàtrics i que molt té a veure amb l'època de les ideologies totalitàries. Aquesta psiquiatrització del crim dona origen al mite del pacient perillós, que els mitjans de comunicació magnifiquen i els psiquiatres donen nom amb el qualificatiu de trastorn mental. Estadísticament, no existeix cap evidència que els malalts mentals siguin més perillosos que els que no ho són, més aviat el contrari. Aquest mite actual no prové de la nostra Grècia clàssica.

8.2.- La comprovació de la hipòtesi de partida.

La pregunta que ens fèiem inicialment era la següent:

Perquè hi ha estigma social al voltant de la malaltia mental? Té relació amb la concepció mítica de l'inici de la nostra cultura?. Quins són els mites i les concepcions originàries de la bogeria?

I les hipòtesis de partida que ens vàrem proposar són les següents

La concepció de la bogeria en la cultura antiga clàssica és diferent a la concepció actual, però és mantenen encara certs mites que s'arrossegueuen des de l'antiguitat.

Hem vist que la concepció del Malalt Mental, té un arrelament a voltes ancestral i forma part de cultures molt antigues sobre l'ésser humà, que altrament, no s'han acabat de perdre en certs contextos actuals, tal i com he fet referència en aquest treball.

Afirmo que segueix existint mites arcaics de la ment humana i de la malaltia mental que no ha deixat mai de ser un misteri en algunes parts ni ha desaparegut al llarg dels segles.

Hi ha certes civilitzacions on encara tot és simbòlic. La vida forma part d'un ritual ancestral que podem observar a la vida quotidiana. Les accions i els pensaments tenen molt a veure amb allò que és màgic i que succeeixen dins altres nivells fora de la realitat que nosaltres coneixem, es produeixen en esferes que són fosques, obscures o invisibles. L'art conté símbols que provenen d'avantpassats i d'acord amb alguna divinitat. Aquesta visió és totalment oposada a les nostres concepcions contemporànies o post-modernes en què ens trobem immersos, però no podem evitar que cohabitin conjuntament, de la mateixa forma que ho feia en l'època clàssica.

Les diferents societats han anat marcant les seves pròpies ideologies de les malalties mentals, i la bogeria del segle XXI, res té a veure amb la bogeria de les societats arcaiques, però sembla que una línia comuna els uneix i no acaba de trencar-se: ***els mites.***

No podem oblidar-nos que des de sempre, els filòsofs han parlat de la ment i la bogeria, reflexionant sobre la connexió existent entre la natura, els déus, el que

és intern o el que pertany a fora de nosaltres. I no només els filòsofs sinó sociòlegs, antropòlegs, psicòlegs i psiquiatres que estudien i reflexionen sobre la nostra protagonista: **la ment**. I com ja vàrem dir en anteriors treballs tota cultura històrica és mítica en els seus orígens, és a dir, atemporal.

8.3.- Les limitades transformacions en les estructures mentals de la població respecte la bogeria.

Podríem dir que a l'època grega sembla que existeix un coneixement de la fisiologia mística que presenta alguns elements comparables a la nostra moderna cultura, en relació a les qüestions esotèriques, simbòliques o de conservació d'alguns mites encara que, modificats. En el cas grec, molta de la informació està soterrada sota el llenguatge del mite i que s'ha transmès d'una altra manera simbòlica. No podem afirmar que tant la nostra moderna cultura com la grega tinguin els mateixos mites i el mateix significat en referència a la simbologia de l'actual malaltia mental, ja que la documentació que tenim és pobre i molt fràgil, però si que trobem models semblants per a caracteritzar les experiències extraordinàries, tot i que l'adaptació cultural és evidentment diferent.

Però la cultura grega representa el naixement del pensament i de la nostra ciència occidental.

El món mític interpreta les malalties com a producte d'accions divines o sobrenaturals, producte dels déus o d'encisos o encanteris generant, d'aquesta forma, el seu tractament mitjançant figures com els "curanderos" que basaven la seva cura, sobretot, en la suggestió. La pràctica de rituals per guarir els mals, els santuaris dedicats als déus, la cerca de la curació per mitjans d'encanteris, càntics, gimnàstica i cures miraculoses, eren els tractaments emprats per l'antiga Grècia i que podem pensar que té, encara al segle XXI un cert paral·lelisme en classes més populars de la societat occidental i que coexisteixen amb pràctiques mèdiques avançades, com també ho varen fer a l'època grega, en temps d'Hipòcrates. Esculapi és el representant d'aquesta època mítica. El bàcul que l'acompanya, amb la serp s'ha convertit en el símbol de la medicina fins el dia d'avui, representant les virtuts medicinals de la terra i la renovació de la vida,

però ni ell, que era fill d'un déu i un humà, no va escapar del destí humà: la mort.

La visió homèrica de l'home està continguda dins la Iliada i l'Odissea i la ment és una força que manté viu a l'home i l'explicació actual de l'ésser humà conformat de forma integral ve d'aquesta concepció homèrica.

Poc a poc es va anant variant la concepció homèrica per postures distanciades del mite i la malaltia mental, prèvia a la concepció d'Hipòcrates, era expulsada de les polis, però amb aquest pensador, les mesures terapèutiques van variar de tal forma que, incorporaven la psicoteràpia, generant esperances als malalts, generant confiança i un augment de seu ànim.

Les caracteritzacions de les tragèdies a la Grècia clàssica, ens mostra a través dels personatges la bogeria. Però cal dir que el concepte de bogeria segueix sent estàtic perquè sempre s'ha mirat des de la perspectiva dels que estan normals i la terrible por que generen. I sembla, sens dubte un càstig diví. Considerat com a maleït o com a possessió d'un do, el boig veu més que ningú, les coses que els altres no podem veure, percep les coses de la forma més cruel i dura. Un estigma físic, moral i social, vist com a malaltia de l'ànima i també com a condició pròpia dels artistes.

Els progressos per entendre la malaltia mental han estat lents i a hores d'ara encara no podem donar una explicació completament satisfactòria. El boig segueix sent una persona estigmatitzada. Les interpretacions dels càstigs divins han emprat mètodes per guarir la bogeria recolzats en consideracions religioses.

A l'inici del segle XXI som incapaços de comprendre aquest estat mental anomenat bogeria i la línia entre el mite i la por.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I DOCUMENTALS

Bibliografia seleccionada

- Armstrong A. H. 1980. *Introducción a la filosofía antigua*. Ed. Eudeba.
- Autores varios. 1982. *Teatro Griego*. Círculo de Lectores.
- Basaglia, Carrino, Castel, Espinosa, Pirella i Casagrande. 1975. *Psiquiatría y antipsiquiatría y orden manicomial*. Barral Editores. Barcelona.
- Bright, Timothy. 2004. *Un tratado de Melancolía*. Asociación española de neuropsiquiatria.
- Cordero, N. L; Olivieri, F. J; La Croce, E; Eggers C. 1985. *Los filósofos presocráticos*. I, II y III. Ed. Gredos
- Epictet. 1995. *Manual d'Ètica*. Edicions 62.
- Epicur.1995. *Sobre la Felicitat. Carta a Meneceu i Màximes capitals*. Edicions 62.
- Foucault, M. 2000. *Historia de la Locura en la Època Clásica*. Fondo de cultura económica de España. Madrid.
- Freud, Sigmund.1995. *El Malestar en la Cultura*. Alianza editorial
- Garcia Mauriño, J.M. Fernández Revuelta, J. A. 1992. *Aristóteles: Naturaleza y Ètica*. En *Historia de la Filosofía*. Ed. Alhambra Longman.
- J. A. Perez Rioja. 1962. *Diccionario de símbolos y Mitos*. Editorial Tecnos.
- Laing, R. D. 1980. *Los Locos y los Cuerdos*. Una interpretación global del malestar psicologico de la civilización contemporanea. Ed. Crítica.
- Marrinoff, Lou.2000. *Más Platón y menos Prozac*. Filosofía para la vida cotidiana. Ediciones B.
- Morrison, M. 2004. *Historia de la asistencia en Salud Mental en: Fundamentos de enfermería en Salud Mental*. Pàg 3-15. Ed. Elsevier.
- Peset, J.L. 2000. *Dos Mitos Clásicos en: Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatria*. Numero 73. Pàg 101-109.
- Porter, Roy. 2003. *Breve Historia de la Locura*. Turner Publicaciones. Coleccion Moema.

- Rosen, George. 1974. *Locura y Sociedad: sociologia històrica de la enfermedad*. Alianza editorial
- Séneca. 1995. *Sobre la Felicidad*. Alianza editorial.
- Szasz; Stephen, Thomas. 1973. *El mito de la enfermedad mental*. Ed. Amorrortu, Buenos Aires.

Bibliografía sobre metodología

- Bernat Muniesa i Brito; Isabel de Cabo Ramón. *Metodologia de les ciències socials i humanes*. Editorial UOC
- González Río, Mª Jose. 1997. *Metodologia de la investigación Social*. Ed. Aquaclara.
- Bericat, Eduardo. 1998. *La integración de los métodos cuantitativos y cualitativo en la investigación social*. Barcelona: Ariel.
- Delgado, Juan Manuel y Juan Gutiérrez. 1998. *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid, Síntesis
- Rodríguez Gómez, Gregorio; Javier Gil Flores y Eduardo García Jiménez. 1996. *Metodologías de la investigación cualitativa*. Archidona (Málaga): Ediciones Aljibe.